

УДК 327(73:495)“1947/1949“(093.2)
327(497.1:495)“1947/1949“(093.2)
323(495)“1946/1949“(093.2)

ТРУМАНОВА ДОКТРИНА, ГРЧКА И ЈУГОСЛОВЕНСКЕ РЕАКЦИЈЕ (1947–1949)

Проф. др Милан РИСТОВИЋ
Филозофски факултет Београд

АПТСТРАКТ: Рад је посвећен разматрању утицаја америчке Труманове доктрине на ток грађанског рата у Грчкој (1946–1949) и укључивању ове балканске државе у нови стратешки систем осигурања даљег продора совјетског утицаја на простор источног Медитерана и на Блиски исток. Праћене су и реакције Југославије, која је била главни логистички ослонац устаничке Демократске армије Грчке и заузимала стратешки и идеолошки кључни положај у совјетском балканском подсистему „народних демократија“. Грчка криза у другој половини пете деценије 20. столећа била је најозбиљнији сукоб који је обележио почетак хладног рата у Европи.

Кључне речи: *Грчка, грађански рат, Велика Британија, Сједињене Америчке Државе, Југославија, Труманова доктрина, хладни рат*

„Руска беба“ и „британско чедо“

Један од незаобилазних чинилаца који су утицали на британско „препуштање“ Грчке САД-у, на почетку друге године грчког грађанског рата, била је – уз политички и војни „замор материјала“ – и финансијска исцрпљеност Велике Британије, која је и сама током Другог светског рата дошла у велику зависност од америчких зајмова, настављајући да се даље

---

* Овај чланак је настао у оквиру пројекта „Југославија и изазови хладног рата 1946–1989/90“ (Број пројекта 147042), који је подржало Министарство за науку.

задужује у иностранству. Такође, британска влада је у Бретон Вудсу 1944. морала да прихвати нове принципе послератне економске политике засноване на слободној трговини, слободним токовима новца преко националних граница, чиме је одбачен систем заштите британске привреде, уведен 1932. на конференцији у Отави, која се зидом преференцијала затворила унутар своје империје. Нова правила ишла су на руку пре свега америчкој привреди, која је захваљујући огромном расту производње ратног материјала и његове продаје, са обећавајућом перспективом учешћа у обнови Европе, бележила стални успон. Британци су својим моћним савезницима препуштали или су били истиснути са својих политичких, војних и привредних положаја и на другим осетљивим подручјима, као што је био Блиски исток.¹

Промењени однос снага на Балкану после Другог светског рата и тешкоће у којима се наша Грчка сликовито је описао Орм Саргент (Orme Sargent) у једном писму Ралфу Скрајну Стивенсону (R. Skrine Stevenson) британском амбасадору у Београду, крајем новембра 1945: „природно је да узнемирује да руска беба, Југославија, чак иако је неухрањена показује све знаке снаге, док британско чедо, Грчка, остаје болесно дете неспособно да хода без значајне помоћи и има сталну потребу за вештачком исхраном“.²

Американци су свој одлучујући финансијски утицај усталичили у Грчкој после јула 1946, да би за њим неизбежно уследили и политички и војни, на дуги рок учвршћени од почетка пролећа 1947. Непосредно пре проглашавања нове америчке политике према Грчкој и Турској, по подацима које наводи Кофас, 54% стране помоћи трошено је на војне потребе док је за опоравак грчке привреде ишло скромних 21%. Привредни колапс са великим растом трошкова живота, почетак „треће рунде“ унутрашњег оружаног сукоба 1946. године³ и општа политичка нестабилност, комбиновани са незалеченим последицама разарања у Другом светском рату, нагнали су владу Цалдариса (D. Tsaldaris) да у лето 1946. у Лондону затражи зајам од невероватних шест милијарди долара, којим је требало „залечити“ исцрпљено грчко друштво и државу. Председник владе је јавно упозоравао да је његова земља „окружена окупационим армијама комунизма“ и да Грчка нема снаге да сама преживи, привредно и социјално, без спољне помоћи, све ове изазове. Одбијање британског премијера Атлија (Attlee) да изађе у

¹ John V. Kofas, *Intervention and Underdevelopment. Greece During the Cold War*, Pennsylvania State University Press – University Park and London, 1988, стр. 52–53.

² PRO, FO, 371/ 48874/ R 19438/130/92, 3718, O. Sergeant to R.C. Skrine Stevenson, 24. XI 1945.

³ Прва фаза („прва рунда“ грађанског рата у Грчкој почела је септембра 1943; „друга рунда“ позната још и као „децембарска побуна“, „Декемвргијана“, трајала је од почетка децембра 1944. до фебруара 1945; „трећа рунда“ је била најдужа и најкрвавија и трајала је од пролећа 1946. до краја лета 1949.

сусрет грчкој влади окренуло је Атину тада једином извору потребног новца – Сједињеним Државама.⁴

Све драматичније погоршање односа са Совјетским Савезом на готово свим „додирним тачкама“ на којима се САД сада нашао као основна снага „одбране Запада“, довело је неминовно до закључка да Грчка, као једина балканска земља која је остала ван комунистичког блока, треба да буде посматрана као важан део ланца стратешке одбране, беочуг система „Northern Tier“, који је укључивао и Турску и Иран, о чему су у септембру 1946. у Белој кући повучени одговарајући потези.⁵

Британско препуштање Грчке САД-у и нова доктрина

Предлог за веће учешће САД-а у грчком питању Британци су упутили већ крајем 1945. Труман је овластио Стејт департмент да о томе започне разговоре са Британцима, док је од грчке владе тражио да изађе са јасним економским програмом, нудећи своје стручњаке и новац. Током целе 1946. није било потребног напретка, док грчка влада није у децембру прихватила америчку понуду. У Атину је 18. јануара 1947. стигла америчка привредна мисија коју је предводио Пол Портер (Paul Porter), бивши руководилац Канцеларије за цене и управу (Office of Price and Administration).⁶

Амерички амбасадор у Атини Мак Виг (Mac Veagh) је 3. фебруара 1947. обавестио Вашингтон о гласинама да може доћи до потпуног или повлачења значајног дела британских трупа из Грчке. Од своје владе 13. фебруара је затражио да хитно размотри пружање помоћи због немогућности Британаца да наставе са својим учешћем у подупирању владе у Атини, која није била способна да се сама избори са левичарском герилом и економским невољама.⁷ До истог закључка о могућем општем краху атинска владе дошли су и Портер и амерички представник у истражној комисији УН-а Ертриџ (Mark Ethtridge). Британска амбасада у Вашингтону је 21. фебруара 1947. године пренела меморандум своје владе влади САД-а у коме се каже да стање британске привреде дозвољава да Грчкој помоћ буде пружена само до краја марта.⁸

⁴ J. V. Kofas, *Intervention...*, str. 54, 59.

⁵ Harry S. Truman, *Memoirs. Vol. II, Years of Trial and Hope*, New York, 1965, str. 115–120.

⁶ Исто; АЈ АЦ СКЈ, КМОВ, Грчка, IX/33/VI, 1948–1951, „САД заузимају место Велике Британије у Грчкој“, без датума; В. Κοντις, *Η αγγλοαμερικανική πολιτική και το ελληνικό πρόβλημα 1945–1949*, Παράτηρητης, Θεσσαλονίκη, 1986, str. 233

⁷ Cabell Philips, *The Truman Presidency. The History of a Triumphant Succession*, Penguin Books, Inc, Baltimore, Maryland, 1969, str. 123; Matthias Esche, *Die Kommunistische Partei Griechenlands 1941–1949. Ein Beitrag zur Politik der KKE vom Beginn der Resistance bis zum Ende des Bürgerkriegs*, München–Wien, 1981, str. 264.

⁸ Matthias Esche, *Die Kommunistische Partei Griechenlands...*, str. 265. Другим меморандумом британска влада затражила је од владе САД-а да преузме војну и привредну помоћ за Турску. Исто, В. Κοντις, *Η αγγλοαμερικανική πολιτική...*, str. 233.

Државни подсекретар за спољне послове Ачесон (Dean Acheson) је 21. фебруара изнео своје песимистичко мишљење Џорџу Маршалу (George Marshall), новом америчком државном секретару спољних послова (који је у јануару 1947. на том месту заменио Бернеа), да би „капитулација Грчке пред совјетском владавином због недовољне помоћи од стране УСА и Велике Британије могла да значи највероватније губитак целог Блиског и Средњег Истока као и северне Африке“.⁹

Дан раније председник Труман (Harry Truman) је Маку Вигу упутио строго поверљиви меморандум о ставу владе САД-а да је Грчка од „животног значаја за Сједињене Државе“.¹⁰ Труман је 26. фебруара од Џорџа Маршала и Ачесона добио детаљну студију о стању и предложеним мерама за Грчку и Турску. Доцније, у својим успоменама записао је да је био уверен како је „Грчкој помоћ била потребна, и то одмах у знатним износима. Алтернатива је била губитак Грчке и проширивање гвоздене завесе преко источног Средоземља – Ако би Грчка била изгубљена, Турска би постала неодбрањив истурени положај у мору комунизма. На исти начин, ако би Турска попустила совјетским захтевима, положај Грчке би био изузетно угрожен... Грчка и Турска су још биле слободне земље пред изазовом комунистичке опасности споља и изнутра... Америка није могла... да остави ове слободне земље без помоћи“.¹¹

Укључивање у грчку кризу, као поље на коме је требало показати одлучност у заустављању продора идеолошког и политичког утицаја комунизма, имало је за америчку администрацију, на почетку хладног рата, улогу мобилизатора сопствене, у том тренутку због ратних искустава у европским пословима, прилично инертне домаће јавности. „Затезање струне“ требало је да укаже на потребу брзог реаговања, уз отклањање сумњи да се ради само о преузимању необављене обавезе од својих британских савезника. Ачесон је 27. фебруара објаснио групи конгресмена и сенатора да је стање у источном Средоземљу дошло до тачке када је „итекако могућ“ совјетски продор „могао да отвори три континента совјетској инфилтрацији“. Тако би „као јабуке у бачви заражене једном трулом, пропадање Грчке могло да зарази Иран и цео Исток“. Није се радило о „вађењу британског кестења из ватре“, већ да ли ће „две трећине света... бити под контролом комуниста“. На тај начин је цела ствар добила оваквим објашњење изузетне размере и није могла да не изазове жељене реакције.¹²

⁹ Исто; Cabell Philips, *The Truman Presidency...*, str. 167–176.

¹⁰ J. V. Kofas, *n. d.*, str. 63. У меморандуму је наглашено да је задатак грчке владе да убеди америчко јавно мњење „that rulers of Greece did not constitute an oligarchy of reactionaries bent on exploiting U.S. aid in order to tyrannize their political opponents“. У Вашингтону је већа брига била потенцијална опасност да у Грчкој превагу однесу комунисти од бриге за повољнију слику о „quazi-authoritarian Tsaldaris regime“ (J. V. Kofas, *n. d.*, str. 64).

¹¹ Truman, *n. d.*, str. 123.

¹² L. S. Wittner, *American Intervention...*, str. 70–72.

Очекивана промена наговештавана је и у југословенској штампи. Тако је београдска *Политика* 9. марта писала о „припремама у Сједињеним Америчким Државама за преузимање ‘обавеза’ Велике Британије у Грчкој“, наводећи ставове представника левичарског ЕАМ-а (Ethniko Apeleutherotikos Меторо – Фронт националног ослобођења) да „мешање Американаца у унутрашње ствари Грчке представља општу опасност по мир“. Посебан нагласак дат је наводу преузетом од Јунајтед преса, да САД „преузимају у Грчкој улогу заштитника империјалистичких интереса на штету грчког народа“. Специјални дописник из Грчке Михајло С. Петровић писао је да „грчки народ тражи да га сви тутори и кандидати за турске пусти већ једном и оставе на миру“.¹³

Амерички председник је 12. марта изашао пред Представнички дом и одржао говор у којем је обзнанио стратегију помоћи Грчкој и Турској, као и разлоге њеног доношења. Сматрао је да је такав, нови приступ, прекретница америчке спољне политике, која на тај начин показује да било каква агресија, било непосредна или посредна, угрожавајући мир и сигурност угрожава и интересе САД-а. Јавности је објавио да верује како „политика Сједињених Држава мора бити да помаже слободне народе који се одупиру намераваном подчињавању наоружаних мањина или спољном притиску“.¹⁴ Труман је подвлачећи у свом обраћању Конгресу оштру линију између „различитих начина живота“ од којих „је један утемељен на вољи већине... други на вољи мањине насилно наметане већини“ – затражио да представничко тело одобри суму од 400 милиона долара за помоћ Грчкој и Турској.¹⁵ Ачесон, који је био стварни *spiritus movens* нове доктрине, био је мишљења да је стање односа две силе такво да међу њима постоји огроман расцеп, настао због непремостиве идеолошке разлике.¹⁶ О овој одлуци може се говорити и као о драматичној смени старог, традиционалног изолационистичког курса новим, активним, спољнополитичким правцем и методом, заокретом који је одступао од дотад уобичајеног америчког повлачења после кратких излета у европске сукобе, у уљуљканост и сигурност свог географски удељеног простора. Оваква одлука је и у америчкој јавности препозната као смена „епохе изолације“ „епохом америчке одговорности“.¹⁷ Или, како је још одређивана, као „прелаз у доба зрелости у вођењу спољних послова“.¹⁸

¹³ Мих. С. Петровић, „Припреме у Сједињеним Америчким Државама за преузимање ‘обавеза’ Велике Британије у Грчкој“, *Политика*, 9. III 1947.

¹⁴ Truman, *n. d.*, str. 128, 129.

¹⁵ J. V. Kofas, *n. d.*, str. 82.

¹⁶ Francis Stone Saunders, *The Cultural Cold War. The CIA and the World of Arts and Letters*, The New York Press, New York, 1999, str. 25.

¹⁷ Terry H. Anderson, *The United States, Great Britain and the Cold War 1944–1947*, University of Missouri Press – Columbia & London, 1981, str. 178.

¹⁸ Исто, стр. 179.

У исти мах, Трумановој новој стратегији сузбијања комунизма биће неколико месеци касније прикључен Маршалов план, чије одбијање ће Совјетски Савез и земље које су дошле под његов утицај још више удаљити од „Запада“.¹⁹ Од московског листа *Известија* преузет је и у *Политици* објављен 15. марта коментар са критиком Труманових ставова, са основним нагласком да су „старе колонијалистичке методе осуђене на неуспех“.²⁰ У *Политици* је 16. марта, (у тексту потписаном само са „В“), америчком председнику пребацивано да је оваквим ставовима „оправдавао империјалистичку купопродају Грчке и Турске“, показујући да се „амерички прохтеви за вођством у међународним пословима и за потчињавањем све већег броја земаља остварују на све отворенији и безобзирнији начин“. Поново посежући за мишљењем изнесеним у листу *Известија*, указано је да „у новим историјским условима амерички функционери не рачунају с тим да су старе методе колонизатора и тврдоглавих политичара већ преживеле свој век и осуђене на пропаст“.²¹ У данима који су следили преношене су реакције функционера ЕАМ-а на јасан наговештај смене утицаја у Грчкој.

Америчка администрација није била задовољна ни људима ни начином на који је грчка политичка елита водила земљу, гурајући је, захваљујући својим екстремним представницима на десници у још дубљи оружани сукоб са левицом, ослоњеном на све шире незадовољство политичким и економским стањем и на помоћ својих северних суседа. Амерички амбасадор у Атини Мак Виг је у више махова упозоравао Вашингтон да влада својим „тврдим“, крајње репресивним мерама проширује круг својих непријатеља. У августу 1946. писао је да влада у Атини наставља да ствара нове непријатеље, „сматрајући све за комунисте сем ројалиста“, пружајући заштиту бившим присталицама Метаксасове (Ioannis Metaxas)²² диктатуре и ратним колаборационистима, прихватајући војну помоћ од озлоглашених елементата који заговарају монархизам“, као што су били чланови злогласне десничарске организације „Х“. Такав правац носио је реалну опасност пре за јачање него за слабљење антимонархистичких тенденција и јачање прокомунистичких симпатија.²³

Мака Вига је крајем јула 1946. посетила делегација ЕАМ-а коју је предводио заменик генералног секретара КПГ Георгиос Сјантос (Georgios

¹⁹ F. S. Saunders, *The Cultural...*, стр. 26, наводи да је George Cennan за америчку понуду да СССР приступи Маршаловом плану изјавио да је тако формулисана да буде одбијена. Девет дана после говора Труман је потписао наредбу (бр. 9853) о покретању „програма лојалности“ с циљем елиминисања комуниста из државних служби. Terry H. Anderson, *The United States, Great Britain, and the Cold War*, Columbia and London, 1981, str. 179.

²⁰ *Политика*, 15. III 1947, стр. 4.

²¹ „Г. Труман ‘оправдава’ купопородају Грчке и Турске“, *Политика*, 16. III 1947.

²² Генерал Метаксас је био на челу диктатуре од 1936. до 1941.

²³ Iatrides O. John, *Ambassador Mac Veagh Reports, Greece, 1933–1947*, Princeton, New Jersey, 1980, str. 696, 697.

Siantos), која је чак затражила америчку интервенцију због прогона и политичких потеза које је вукла влада Цалдариса.²⁴ У августу је амбасадор Мак Виг упозоравао да десни радикализам под маском ројализма има додирних тачака са фашизмом, и то у време када „ако је ишта осведочено догађајима, онда је фашизам управо оно што нема места у модерном свету“. Ширењем дефиниције комунизма на све који су против повратка краља „екстремисти типа Мавромихалиса сада воде кристашки поход владе против комунизма, ризикујући да овде створе, доказујући савез великог броја демократа са крајњом левицом, исту врсту идеолошког грађанског рата који се био јавио у Шпанији“, што је управо било оно што су комунисти сами „настојали да учине њиховим прошлим манипулацијама и садашњом контролом покрета отпора“.²⁵

Амерички амбасадор, одличан зналац грчке политичке сцене, коју је посматрао од 1933. године, сматрао је да је грађанска политичка елита престарела, сачињена од „малих људи, старих људи и људи којима је недостајао смисао за реалност“. Краља, који је 1946. доведен назад у земљу после сумњивог референдума, „нико не воли, нико му не верује или верује у њега, али од њега се очекује да чини чуда“. За стање је део кривице сносила и политика савезника, Британаца „hampered by the leftist affiliations of their Government, and wanting to maintain their control while fearing to take the steps necessary to that end, seem be pursuing a dangerously ‘hands off policy’“.²⁶

После усвајања закона о помоћи, Труман је 22. маја потписао овај акт. Доцније је тумачио да је на тај начин Америка јасно показала да „напредовање комунизма неће бити дозвољено и да успе због неодазивања на захтев за помоћ“. Такође да „комунистички побуњеници у Грчкој и њихови саучесници северно од границе схватају... да ће долазак америчке помоћи потврдити њихов крај“ и да су све чинили да „осигурају њихову победу пре него што наша помоћ постане ефективна“. Дан после усвајања закона о помоћи, 23. маја UNSCOB (Специјална комисија УН за Балкан) је донео већином гласова формални закључак да суседне државе, Југославија, Бугарска и Албанија, пружају помоћ устаницима против грчке владе – што је убележено као још један успех нове америчке политике у Грчкој.²⁷

²⁴ Г. Сјантос је био заменик генералног секретара ЦК КПГ-а Н. Захаријадиса.

²⁵ Петрос Мавромихалис (Mavromichalis), вођа десног крила Популистичке странке, био је грчки министар одбране 1946, министар унутрашњих послова 1947–1948, министар морнарице 1948–1949, коме је амерички амбасадор приписивао да „нагиње фашизму“, док га је америчка обавештајна служба карактерисала као „бившег нацистичког сарадника“. L. Wittner, *n. d.*, str. 46, 114; Iatrides O. John, *Ambassador Mac Veagh Reports...*, str. 698.

²⁶ Исто, стр. 703–704.

²⁷ Исто, стр. 131, 132. О кретању износа америчке помоћи и њеним видовима в.: Michael Mark Amen, *American Foreign Policy. Economic, Military and Institutional Aspects*, European University Papers, Series XXI, Vol. 13, Frankfurt am Main, Bern, Las Vegas.

Обзнана „Труманове доктрине“ је била неочекиван и запрепашћујући чин за грчке комунисте, који су полагали наду да ће добити отворену помоћ Совјетског Савеза за завршну фазу свог успона ка победи.²⁸ Уместо све безвољније Велике Британије, чије су повлачење из Грчке током 1946. тражили у неколико махова представници СССР-а у УН-у,²⁹ свом домаћем непријатељу „прибавили“ су много моћнијег и опаснијег татора, коме су на располагању стајала неограничена новчана и материјална средства и који је на себе преузео водећу улогу у одбрани „слободног света“. Отворено обзнањивање нове стратегије за учвршћење границе стратешког утицаја у источном Средоземљу исцртало је јасно, до тада још мутне обресе тек рођеног хладног рата, чија ће велика и опасна „врућа проба“ бити у Грчкој.³⁰

Ошамућеност новим стањем показивале су изјаве водећих људи КПГ-а и декларације њој сродних организација, у којима је основну интонацију давало инсистирање на наставку праксе двоструке стратегије у којој је оружана борба и даље била само средство политичког притиска на „монархофашистичку политику“ грчке краљевске владе, која је сада добила ослонац у „америчком империјализму“. Унутар вођства КПГ-а било је разлика у погледу даље тактике: Георгиос Сјантос, по једном сведочењу, почео је да сумња да ће уплитање Американаца и њихове помоћи влади онемогућити преузимање власти оружјем и да пре њиховог доласка треба пронаћи компромисно решење кризе. Генерални секретар КПГ-а Захаријадис (Nikos Zakhariadis) је сматрао да КПГ – која је и даље радила легално – треба у потпуности да усвоји оружану борбу, за шта је тражио помоћ од Лавришчева, шефа совјетске делегације у посматрачкој мисији ОУН-а у Солуну и делегата из земаља „народне демократије“.³¹

Нова америчка доктрина и југословенске реакције и тумачења

Америчко ступање на грчко поприште изазвало је у балканском су-седству реакције у распону од великог подозрења и nelaгодности до отвореног изражавања непријатељства кроз пропагандне нападе и изјаве званич-

²⁸ M. Esche, *n. d.*, str. 268

²⁹ Представник Русије Андреј Вишински 21. I 1946, затим представник Украјине у Савету безбедности 21. VIII 1946; J. V. Kofas, *Intervention...*, str. 61.

³⁰ О англо-америчкој политици у Грчкој 1945–1949. в.: Β. Κοττις, *Η αγγλοαμερικανική πολιτική και το ελληνικό πρόβλημα 1945–1949*, Θεσσαλονίκη, 1986.

³¹ Dragan Kljakić, *Izgubljena pobjeda generala Markosa*, Beograd, 1987, str. 100. Аутор се позива на француско издање књиге бившег министра иностраних послова Грчке E. Averoffa, *Le feu et la hache*, (без године издања, без навођења странице), уз несигурну и противречну хронологију. Енглеско издање књиге објављено је под насловом: Evangelos Averoff-Tossitz, *By Fire and Axe: The Communist Party and the Civil War in Greece 1944–1949*, New Rochelle, N. Y., 1978.

ника. Иако је у Трумановом иступању избегнуто непосредно помињање Совјетског Савеза и његових балканских савезника, није било тешко препознати на кога су оптужбе за угрожавање слободе биле адресиране у његовом плану за „(to the) surge of expansion of Communist tyranny“.³²

Нова доктрина је у Југославији одмах уочена као опасност по режиме у земљама „народне демократије“ и у складу са тадашњим политичким говором и маниром тако је и тумачена. Да овакво југословенско тумачење није било усамљено говоре и Бевинови ставови изнесени у једном извештају из Вашингтона у априлу 1947, који је тврдио да је Труманова доктрина подједнако усмерена против југословенског председника владе и вође КПЈ као и против Стаљина. По његовом схватању, Труманово иступање се могло разумети и као упозорење Стаљину да се држи даље од Мореуза, а Титу је послан јасан сигнал да не помишља да се спусти до Солуна.³³

У Београд је 23. марта из Вашингтона своје виђење ситуације упутио амбасадор Сава Косановић.³⁴ Он је сматрао да процес покренут овим одлукама „може да има јако велике последице у политичком развоју и у Конгресу и јавну мишљењу, много далекосежније, него шта значи евентуална помоћ Грчкој од неколико стотина милијона долара“. Новине су биле пуне прилога о слому Британског царства и „вакууму“ који може због тога да настане и опасности да га попуне Руси. САД ће преузети британске обавезе у економском и војном погледу, уз задржавање британског војног присуства, чак његовог даљег финансирања ради „спасавања последње несовјетске позиције у Источној Европи“.³⁵

Косановић је уочавао да цела ствар наилази на неколико проблема. Прво, да у америчком јавном мњењу „случај са Грчком није популаран“; да ни „Енглеска акција у Грчкој, помагање монархије, итд. није популарно“, као, уосталом, што је уопште случај са преузимањем британских обавеза. То „мора да изазива опозицију и прогресивнијих елемента и изолационистичких“. Сама реч „империјализам непријатна је просечном Американцу, који живи у уверењу да Америка није империјалистичка“, као што је непопуларно повећање финансијских давања. Косановић је претпостављао (показаће се убрзо, погрешно), поведен оваквим утисцима, да цела ствар „неће ићи лако као што се можда у извјесним круговима замишљало“.³⁶

Признавао је да није јасно због чега су амерички председник и његов државни секретар изабрали овај тренутак за овакво иступање, јер је оно, по његовом схватању, било „у контрадикцији са изјавом коју је генерал

³² Т. Н. Anderson, *The United States...*, str. 178, 179.

³³ V. Rothwell, *Britain and the Cold War 1941–1947*, London, 1982, str. 394.

³⁴ АЈ, Збирка Саве Косановића, 83-8-210, Политички проблеми у вези са Грчком, 23. III 1947.

³⁵ Исто.

³⁶ Исто.

Marshall дао половицом фебруара... гдје је говорио о потреби уједињења свих позитивних снага у обнови као и у рату“. Такође да „читава ствар не појачава позицију Америке на конференцији (министара спољних послова – М. Р.) у Москви“. Није му било јасно „због чега је толико дат изглед аларма овом питању? Можда ће се нешто више видети из говора председника Трумана који је најављен 6-ог марта... Може бити врло лако да је читава ствар јако умјетно надувана да се застраши Конгрес, нарочито републиканска већина“.³⁷

Отправник послова у Атини Шеховић је у свом месечном извештају за март 1947. у покушају анализе новог стања следио уобичајену „линију“. После „потпуног слома британске политике“, и годину дана „послије покушаја да изборним фалсификатима од 31. марта 1946. стабилизира монархофашистички режим, који је наметнула својим оружјем“, Велика Британија је била принуђена да призна немоћ да се даље активно меша у Грчкој. Оваква британска политика у којој је ослонац у Грчкој потражен у корумпираном режиму „лишеном сваке народне потпоре, воље и способности за стваралачку обнову и изградњу земље“, који је гурнуо грчки народ у „крваву оружану борбу, коју ће сада протународни режим продужити уз помоћ новог америчког господара“.³⁸

Труманов говор пред Конгресом са одушевљењем су поздравили у Грчкој само „реакционарни кругови“, јер су САД „богатије газде од Енглеза“, пожуривши да што је брже могуће приме америчку помоћ у оружју и новцу. Шеховић наводи да су и краљ и председник владе Максимос, министар спољних послова Цалдарис и све вође политичких партија које су биле у влади, поред изражавања захвалности америчком председнику, изјављивали да се његова критика екстремистичке делатности деснице и левице и позив на толеранцију слажу са политиком садашње владе.

Међутим, обзнана „Труманове доктрине“ била је само охрабрење десници да својим политичким непријатељима запрете уништењем. У штампани је писано о „борби грчких националиста и Англоамериканаца против заједничког непријатеља, који се налази сјеверно од Грчке“. За Шеховића је било разочаравајуће да је и Софулисова (Sophulis) Либерална партија реаговала на исти начин као и друге грађанске странке, што их је „поново раскринкало“ као „стварне непријатеље народа“, и допринело „јачању истинских демократских партија, у првом реду ЕАМ-ове коалиције“.³⁹

Савету министара иностраних послова који се одржавао у Москви, чланице леве коалиције ЕАМ упутиле су 15. марта саопштење да најављену

³⁷ Исто.

³⁸ АСМИП, ПА, Грчка, 1947, ф 42, д 1, пов. 49400, Извјештај о политичкој ситуацији у Грчкој за мјесец март 1947.

³⁹ Исто.

помоћ грчкој влади сматрају за акт отворене империјалистичке интервенције и мешање у унутрашње ствари, повреду ОУН-а, чија се Анкетна комисија већ налазила у Грчкој. Судећи по најновијим догађајима, Шеховић је извештавао да је владина политика у прогону противника после Трумановог иступања постала још радикалнија. Нагађао је колико ће од обећане америчке помоћи отићи на враћање у живот грчке привреде, преносећи неспокојство грчких привредних кругова да постоји вероватноћа да ће, због хитности гушења устанка левице, целокупна сума бити утрошена на војне трошкове.⁴⁰

Влада је такође „била скоро сасвим индиферентна према присутности Анкетне комисије“ и онемогућила је да дође да састанка чланова Анкетне комисије са врховним командантом герилске „Демократске армије“ Маркосом Вафијдисом. У Солуну је убијен члан ЦК ЕАМ-а и заменик члана Политбироа ЦК КПГ Зевгос, који је у исто време био и овлаштени представник ЕАМ-а за контакте са Анкетном комисијом.⁴¹ То се десило док су у Солуну боравили министар јавне безбедности генерал Наполен Зервас (N. Zervas) и министар правде Александрис (Alexandris).

„То је влада“, писао је Шеховић, за „коју Портер сматра да влада УСА може с њом сарађивати у циљу пружања помоћи Грчкој“. Драматични догађаји последњих недеља представљају „практичан доказ и за амерички народ да ће помоћ пружена садашњем монархофашистичком режиму... доприњети једино даљем потпаљивању грађанског рата, а не привредној обнови Грчке“.⁴²

У том правцу се могу тумачити и промене које су обављене у војном врху постављањем на место начелника генералштаба генерала Вендириса, смене на местима начелника корпуса, Зервасове припреме за организовање антигерилских група, предвиђено повећање бројности армије и жандармерије итд. То су били и наговештаји припрема за велику пролећну офанзиву против устаничке војске. На другој страни биле су се мере које је требало да покажу „благост“ и „добру вољу“ владе, која је донела закон о „мерама благодати“, који је предвиђао распуштање организација које угрожавају државну власт, закон о депортацији – кога је Шеховић оценио само као „бацање прашине у очи странцима“ који су „запрепаштени чињеницом да се у Грчкој депортирају демократске жене, дјеца, старци“. Трећи је био закон о амнестији за оне припаднике антивладиних формација који положе оружје, али је опраштао, по његовом тумачењу, само повреде општег кривичног закона и није давао никакву озбиљну гаранцију онима који би се на такав чин одлучили.⁴³

⁴⁰ Исто.

⁴¹ О Убиству Зевгоса в.: Dominique Eudes, *The Kapetanis. Partisans and Civil War in Greece, 1943–1949*, London, 1972, str. 288.

⁴² В. нап. 38, исто.

⁴³ Исто.

Позивајући се на изјаву коју је генерал Маркос дао члановима Анкетне комисије у Хрисомилији, „у моменту отвореног признања неуспеха британске интервенције“, Шеховић је преносио процену да ће ДАГ веома брзо бити двоструко бројнији него што је био ЕЛАС и да је устаничка армија успела до у потпуности изградити своју војну структуру (Врховна команда и шест регионалних главних штабова са локалним командама).⁴⁴

Промена која се догодила у вођству на источном Медитерану у првим јавним југословенским тумачењима представљана је као изнуђена неповољним стањем у Грчкој по Британце, проузрокованим „непомирљивим отпором грчких демократских и родољубивих снага против једног наметнутог и неподношљивог стања“. Упозоравано је да се „не смије изгубити из вида чињеница да је јачи саговорач слабијег ‘наговорио’ на овако немио корак“. По овој процени, све се сводило на „замјену једног окупатора другим“, што ће само погоршати тежак положај грчког народа „јер што је јачи татор то мање слободе за ‘штићеника’“. Обављена је „британско-америчка трговина судбином ове земље“, уз кршење принципа и својих „свечано датих обавеза“, заобиђена је и Повеља Уједињених нација. Тако, „ко би данас, послвије говора предсједника... Трумана, био у стању да убиједи, рецимо, грчки и турски народ у постојану вредност многих међународних аката који су настали као резултат тражења најбољег начина за обезбјеђење трајног мира у свијету...?“⁴⁵

На заједничкој седници оба већа Народне скупштине 31. марта Јосип Броз Тито, председник Министарског савета, изнео је експозе о спољној политици ФНРЈ у којем је доста простора посветио и односима са Грчком, искористивши прилику да пружи и своје виђење промене која је наговештавана агресивнијим америчким наступом на Балкану и у источном Медитерану. По његовом мишљењу, Грчка је због стране интервенције изгубила своју слободу и „постала играчка у рукама извесних империјалистичких сила“, што је довело и до погоршања односа две владе. У оштром тону говорио је о политици грчке владе, која је пред Саветом безбедности „оклеветала... Југославију, Бугарску и Албанију да су оне криве за грађански рат у Грчкој, да све три... помажу грчку демократску армију и слично“. Тврдио је да је „досадашња истрага у Грчкој доказала... оптужбе грчке владе... као обичне фалсификате и клевете“. Она је, пак, „открила пред читавим свијетом, оно што се није надала ни грчка влада ни њезини татори... безвлашће и свирепи

⁴⁴ Врховна команда ДАГ са командантом Маркосом, главни штаб Македоније под командом Кикицаса, Тракије под командом Критона, Епира под командом Немерцикаса, Тесалије под командом Кисавоса, Румелије под командом Гусијаса и Пелопонеза под командом Флогиадиса. *Исто*.

⁴⁵ Бранко Драшковвић, „Безобзирност грчких татора“, *Тридесет дана*, год. V, јануар–фебруар–март 1947, стр. 73.

терор над демократским масама Грчке и над Македонцима у Јегејској Македонији“.⁴⁶

Тито је одбио „све клевете и оптужбе које су изнесене против Југославије као неосноване и са тенденцијом“, упозоравајући да „има једна друга ствар због које морамо бити на опрезу кад је у питању Грчка“. Ова земље није била „само гнијездо пуно свемогућих покушаја провокација са стране разних монархофашиста према сусједним земљама... већ је... постала једна од база империјалистичких сила са које се може угрозити мир на Балкану и у свијету“. Изношење својих ставова образлагао је: „просто због тога да се зна о чему се ради, да се зна због чега одједанпут таква брига америчких службених кругова за Грчку и Турску и због чега таква мржња тих кругова према грчким демократским снагама“. Он је видео у свету постојање „два фронта, иако малобројни, али опасни фронт империјалистичких ратних хушкача, и огроман фронт народа у свим земљама које хоће мир“, коме поред Совјетског Савеза и земаља „народне демократије“ (уз „огромну већину народа Америке, Енглеске, Француске, Италије и свих осталих земаља не само у Европи већ и у читавом свијету“) припадају и „демократске снаге Грчке“. За њега је нова америчка политика била „прекоморски десант“ на Балкан, чија суштина је у Југославији јасна и она се не може другачије тумачити него као „опасна политика подређивања читавих народа империјалистичким циљевима“.⁴⁷

О односу са Грчком и новом стању на Балкану после америчке одлуке да се умешају на истом заседању говорио је и Моша Пијаде, потпредседник Президијума Народне скупштине ФНРЈ. Он је такав амерички поступак тумачио као кршење међународних принципа немешања и покушај да се према северним грчким суседима „ископа дубок ров који ће дефинитивно раздвојити грчки народ од његовцих северних суседа, или намеру... да се подигне добра гвоздена завеса иза које се неће видети стратешко припремање грчке територије за туђе империјалистичке циљеве“.⁴⁸

Обраћајући се посланицима Народне скупштине поводом експозеа председника владе и министра народне одбране, министар спољне трговине Никола Петровић је повезао одбијање југословенског захтева да добије помоћ од UNRRA у житарицама са најавом „такозване помоћи“ САД-а Грчкој, која ће највећим делом ићи на наоружање грчке армије. Сматрао је да се

⁴⁶ Ekspozice predsednika vlade FNRJ i ministra narodne odbrane, maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita, u narodnoj skupštini FNRJ o spoljnoj politici FNRJ, Beograd, 31. marta 1947, *Dokumenti o spoljnoj politici SFRJ, 1947*, I, dok. 64, str. 357–367; „Експозе маршала Тита о спољној политици ФНРЈ“, *Тридесет дана*, год. V, април, 1947, стр. 10.

⁴⁷ *Dokumenti o spoljnoj politici SFRJ, 1947*, I, str. 383.

⁴⁸ Govor potpredsednika Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ Moše Pijade, Beograd 31. marta 1947, *Dokumenti o spoljnoj politici SFRJ, I, 1947*, док. 68, стр. 381–383.

може „слободно и са сигурношћу рећи... да су политика ‘помоћи’ и стратегија глади у ствари два вида једне те исте империјалистичке политике“. На тај начин САД користећи комбиновано ова два вида своје стратегије жели „шпекулишући са бедом неких земаља“, да их лиши економске и политичке независности и претвори их у „туђе колоније“.⁴⁹

Милован Ђилас је 12. априла осудио „нови курс“ америчке политике на Балкану, наглашавајући да је она била део опште стратегије изазвања кризе, под плаштом борбе комунизма и капитализма.⁵⁰

Заменик сталног југословенског представника у Савету безбедности УН-а Стане Крашовец је 7. априла у Њујорку, у свом иступању пред Саветом говорио о „великој забринутости“ с којом се прате у његовој земљи дебате у САД-у о помоћи Грчкој, пре свега јер је заобиђена Организација УН-а. Он је одбацио као неосноване „приче о опасности која прети Грчкој од Југославије“, чиме се прикрива „незаконити тероризам грчке владе над демократским масама у Грчкој и над македонским народом у Егејској Македонији“. Он је такође изрекао сумњу да ће економска помоћ обећана Грчкој и Турској, мимо УН-а, бити употребљена у сврху стварног опоравка њихових привреда.⁵¹

Крашовец је пред Саветом безбедности 14. априла покушао да појасни југословенски став о америчкој помоћи Грчкој и Турској. Напомињао је да не одбацује право да САД одлучује коме ће пружити помоћ, али да се она која је планирана да буде дата владама у Анкари и Атини не може ни у ком случају „покривати резолуцијом Генералне скупштине од 11. децембра 1946, којом је предвиђана помоћ за европске државе које су претрпеле највеће последице ратних разарања“.⁵²

У говору који је одржао 18. априла Крашовец је упозорио да у условима грађанског рата у Грчкој и „такозваних граничних инцидената“ помоћ САД-а „садржи опасност да буде употребљена против интереса грчког народа“ и да „постоји вероватноћа да ће ова предложена помоћ, како у њеном првобитном тако и у садашњем облику, бити употребљена против интереса грчког народа“.⁵³

⁴⁹ Govor ministra spoljne trgovine inž. Nikole Petrovića, *Dokumenti...*, I, 1947, str. 388.

⁵⁰ Govor člana Politbiroa CK KPJ Milovana Đilasa na I kongresu Narodnog fronta Crne Gore, Cetinje, 12. IV 1947, *Dokumenti...*, I/1947, str. 404, 405.

⁵¹ Govor zamenika stalnog jugoslovenskog predstavnika u Savetu bezbednosti UN Staneta Krašovca o američkoj pomoći Grčkoj i Turskoj, Njujork, 7. aprila 1947, *Dokumenti...*, I, 1947, dok. 76, str. 399–401.

⁵² Govor zamenika stalnog jugoslovenskog predstavnika u UN Staneta Krašovca u Savetu bezbednosti o američkoj pomoći Grčkoj, 14. IV 1947, *Dokumenti...*, I, 1947, str. 407–409.

⁵³ Izjava zamenika stalnog jugoslovenskog predstavnika u savetu bezbednosti UN Staneta Krašovca o američkoj pomoći Grčkoj, Njujork, 18. aprila 1947, *Dokumenti o spoljnoj politici SFRJ*, I, dok. 84, str. 422.

Јосип Броз Тито је, одговарајући на питања америчког новинара Стила (Johanes Steel) 21. априла, изјавио да у Трумановом иступању за његову владу није било ничега новог, јер то што је он сада јавно изјавио „радили су и мислили, само не отворено, разни крупни амерички магнати и империјалисти уопште“. Изненађење је само да је такво иступање дошло од самог америчког председника, у време „када се чине посебни напори да Уједињени народи створе чврст мир“. После Трумановог говора „као што се могло и очекивати, реакционари свих земаља прилично су дигли главе“. Тито је сматрао да на југословенску спољну политику „тај говор не може ниуколико утицати“. На другој страни, био је песимиста када су односи са Грчком и Турском били у питању. Препреке њиховом поправљању су америчко мешање и „што се у тим земљама налазе на власти реакционарни режими... којима није стало до добрих односа с демократским земљама“.

Избегавајући да директно одговори на питање о ефектима Труманове доктрине на „словенску солидарност на Балкану“, Тито је пружио поређење са окупљањем фашистичких држава пред Други светски рат под паролом борбе против Коминтерне и позива на „крсташки рат против комунизма“ који се чују у западним земљама. То по његовом схватању утиче на приближавање балканских земаља „народне демократије“.⁵⁴

Осврћући се на збивања на грчким бојиштима у извештају Амбасаде за април 1947, отправник послова у Атини Шеховић је могао да закључи да се владина пролећна офанзива показала неуспешном, а да „дубоки осјећај бесциљности и јаловости борбе монархофашистичке војске против Демократске армије и грчког народа, представља главни разлог, који је руководио министра вањских послова Цалдариса да изјави поново и у свом говору у Солуну да влада заједно са својим војним снагама циља на рјешење садашње ситуације у главном политичким средствима“. Из тога је извукао брзоплет закључак да је „америчка интервенција у Грчкој у свом самом почетку обиљежена неуспјехом“.⁵⁵

Ни смена на престолу после смрти краља Ђорђа II (Georgios II) и долазак његовог брата Павла (Pavlos), на власт у априлу 1947. није донела никакве промене. У својој изјави после краљеве заклетве, председник владе Максимос је говорио о успесима пролећне офанзиве, „успостављању реда и закона“, показујући, по мишљењу Шеховића, „нарочиту сервилност према америчкој ‘помоћ’“. По његовој оцени ни шеф парламентарне опозиције, вођа Либералне странке Софулис није заслужио ништа сем покуде јер није

⁵⁴ Odgovori predsednika vlade i ministra narodne odbrane, maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita, na pitanja američkog radio-komentatora Johanesa Steela, 21. aprila 1947, *Dokumenti o spoljnoj politici SFRJ*, 1, dok. 88, str. 432–433.

⁵⁵ АСМИП, ПА, Грчка, 1947, ф 42, д 1, пов. 49399, Извештај о политичкој ситуацији у Грчкој у априлу 1947.

показао „никакво независно мишљење“ нити „борбени дух“, већ је „пожурио да и у парламенту захвали Труману за његову политичку помоћ“. Софулис је такође изјавио да жали „због ‘несклоног става’ СССР према Грчкој, у истом часу кад је Грчка постала отвореније него икада империјалистички мостобран уперен против Совјетског Савеза и балканских демократија и када грчки народ стење под монархофашистичким режимом, који су му наметнули странци својом оружаном силом“. Поновни одлазак из Атине совјетског амбасадора Родионова „у моменту објаве америчке интервенције и укидања независности Грчке“ за њега је био чин давања моралне подршке грчком народу.⁵⁶

Шеховић је указивао да је потписивање споразума о помоћи било формалност, јер услови наведени у прелиминарној ноти грчке владе од 15. јуна и самом уговору потписаном 20. јуна нису били разматрани већ једноставно диктирани од америчке владе. Она је „искористила очајну ситуацију у коју су довели Грчку Труманови штићеници“. Он је такође доводио у везу са овим догађајем и „појачавање провокација против сјеверних сусједа а нарочито наше земља“ од грчких владиних снага.⁵⁷

Операције започете три месеца раније против устаничких јединица нису дале очекиване и од владе обећаване резултате, што су морали да признају и њени „најтврђи“ министри као што је био Зервас.⁵⁸ Оперативне зоне ДАГ-а су се шириле, јединице приливом бораца и регрутовањем постајале бројније, градови су се налазили у њиховом окружењу изложени нападима и приливу избеглица, изазвајући даљу ерозију владиног утицаја, што су отворено износили и сами њени чланови, а неспособност владе је била изложена и критици америчких савезника. Грчки листови су преносили такве америчке ставове, као што је учинила *Елефтериа* 21. јуна, са текстом *Daily Herald*-а, који је писао да због таквог стања у Министарству спољних послова САД-а постоји бојазан да партизани могу заузети Солун, а да су комунисти способни да на дати знак подстакну нереде у престоници и другим градовима. Ти се нереди могу „синхронизирати са јаком пресијом од стране Југославије у Сјеверној Македонији, коју је већ Тито тражио“.⁵⁹

Услови под којима је Грчка требало да прими америчку помоћ од 350 милиона долара оцењивани су као стављање под страну контролу целокупног живота земље и потпуно укидање њене независности. ЕАМ је посебним саопштењем одбацио споразуме као „недостојне и за Грчку и Сједињене

⁵⁶ Исто.

⁵⁷ АСМИП, ПА, Грчка, 1947, ф 42, д 1, пов. 412211, Извештај о политичкој ситуацији у Грчкој за мјесец јуни 1947.

⁵⁸ Ради се о операцији „Терminus“, која је с мало успеха у борбама владиних снага с јединицама ДАГ-а трајала током априла 1947.

⁵⁹ В. нап. 57.

Америчке Државе“. Они су „производ срозавања владајућег табора и суровог притиска америчке експанзивности“, и не само да укидају грчку независност већ су и увредљиви и за Уједињене нације са чијом повешћом су у потпуној супротности. Циљ ове помоћи је само да се „динамично одржи на власти помоћу интензивнијег грађанског рата онај антидемократски режим, који је спреман да послужи антисовјетским и антипрогресистичким плановима непријатеља мира“.⁶⁰

Гласило либерала *To Vima* је писало да је „мјешање Американаца у унутрашње ствари земље тако велико, да се може рећи да се је Грчка одрекла знатног дијела своје независности и да се је ставила под економску и административну контролу Сједињених Држава“.⁶¹ Међутим, друго гласило либерала, *Ta Nea* о споразуму је писало као о спасоносном по земљу. Овакве ставове Шеховић је назвао „покушајем сипања пијеска у очи грчког народа“ и поновним „раскринкавањем Либералне партије“ као „непријатеља демократске већине грчког народа“.⁶² Позивао се на говор М. Порфиогениса (М. Porfyrogenis), члана Политбироа КПГ на конгресу КП Француске 28. јуна 1947. у којем је тврдио да постоје „неопходни војни, материјални, политички, морални, психолошки и географски предуслови“ у већој мери него за време фашистичке окупације, за образовање „Слободне Демократске Грчке са властитом владом и државним апаратом“. Извлачио је закључак да као највиши „интерес демократије и националне независности води к образовању Слободне Грчке са властитом владом“.⁶³

Шеховић је пренео и реакцију Цалдариса, који је сматрао да се иза ових претњи „скрива ранији пројекат о отцепљењу Егејске Македоније“, уз претпоставку да је могуће тако што остварити само ван територије Грчке, „јер у Грчкој (комунисти – М. Р.) немају гдје да инсталирају своју владу“. Он је изнео и процену да су „амерички господари једнако непомирљиви као и монархофашисти“, што показује и „чињеница да је америчка влада дала стварно охрабрење (...) за појачавање терора, који је од објављивања америчке помоћи огромно порастао“, наводећи бројке о стреланим на основу пресуда преких судова, депортованим и затвореним противницима режима.⁶⁴ Шеховић је, сабирајући своје утиске и тумачења, сматрао да може да донесе закључак да у оваквом стању случај Грчке „представља страشان примјер за остале народе које Америка хоће да помогне“.⁶⁵

⁶⁰ Исто.

⁶¹ Исто.

⁶² Исто.

⁶³ Исто. М. Порфиогенис је најавио оно што ће се догодити 26. децембра 1947, када је проглашена „Привремена влада слободне Грчке“. В.: Milan Ristović, „Krizna oko priznanja Markosove 'Privremene vlade' i Jugoslavija (decembar 1947 – januar 1948)“, *Jugoslavenski istorijski časopis*, 1–2, 2001, str. 147–168.

⁶⁴ Исто.

⁶⁵ Исто.

Учестале граничне инциденте, оружане провокације и повреде југословенске територије и ваздушног простора, једно од најутицајнијих пера агитпроповског новинарства, Стефан Митровић, доводио је у везу са неуспехом да се пред Комисијом Савета безбедности докаже југословенска (и бугарска и албанска) умешаност у грађански рат у Грчкој. Гранатирање и напад авиона на југословенске карауле код села Николић у близини Дојрана 12. и 13. јуна сматрао је директно повезаним са проглашењем „трумановске ‘помоћи Грчкој’“ и неуспехом „многоизвикане офанзиве ‘грчке армије’, организоване на бази трумановске ‘помоћи’ и под руководством америчких војних специјалиста“. Тако су ови напади показали да су „грчки монархофашисти, инспирисани и руковођени англо-америчком окупаторском политиком, почели да прелазе од провокација, интрига, подвала и лажи на дипломатском пољу на оружане, дивљачке нападе, на отворено гажење принципа Уједињених нација и послератних обавеза“. Митровић је са пропагандистичком жестином писао да је „злочинство грчких монархофашиста против Југославије, као и против грчког народа непосредна... посљедица резултат, пракса, жива стварност Труманове ‘помоћи Грчкој’ чије су се побуде „разоткриле... у свјетлости грчке праксе, као обична, сасвим обична лаж... хитлеровског и мусолинијевског типа... то је дивљачко звијерство над грчким народом, свакодневна мучка убиства, концентрациони логори и глад... организовање смутње и немира на Балкану... оружане провокације и злочинство против демократских балканских земаља“.⁶⁶

Иако није непосредно указивао на стање у Грчкој, нити је помињао Труманову доктрину, у својој оштрој критици америчке спољне политике високи функционер КПЈ Борис Зихерл је сматрао да је сада „руководећа улога у походу међународне реакције против демократије и слободе народа прешла... после слома хитлеровске Немачке у друге руке, руке оних кругова монополистичког капитала који су из рата изашли ојачани и нај-оспособљенији да преузму ту улогу“. Тако је центар „међународне реакције померен... у Сједињене Америчке Државе, у њујоршки Вол-стрит“. Ради се, заправо, имајући у виду и Маршалов план, о концепцији једног америчког „новог поретка у Европи“.⁶⁷

Стални представник Југославије у УН-у Јоже Вилфан је 12. августа пред Саветом безбедности, критикујући извештај Анкетне комисије о инцидентима на грчким северним границама као једностран, напомињао да је разлог за стварање и једне посебне помоћне групе која је радила на истраживању истог проблема, проузроковано пре свега утицајем који је на

⁶⁶ Стефан Митровић, „Поводом последњег напада монархофашиста на мир на Балкану“, *Тридесет дана*, год. V, јуни 1947, стр. 1–4.

⁶⁷ Борис Зихерл, „Амерички план ‘новог поретка’ у Европи“, *Тридесет дана*, год. V, јули 1947, стр. 1–12.

неповољно стање у Грчкој имала „Труманова доктрина о такозваној помоћи Грчкој“. Тако је делегацији САД-а у Савету безбедности, по његовом мишљењу, „била потребна помоћна група како би створила уверење да је озбиљна ситуација у Грчкој последица једне тобоже споља изазване интервенције и оправдала своје повећано војно и политичко мешање“.⁶⁸ Он је недељу дана касније, на истом месту, сличним поводом, нападајући нацрт америчке резолуције о Грчкој поднесен 12. августа, упозорио да се ради о намерама да се заправо „заобиђу Уједињене нације, о покушају да се измене чврсто постављени принципи Повеље, који представљају озбиљну препреку спољној политици Сједињених Америчких Држава, онако како је она формулисана у Трумановој доктрини“. Овај процес започео је онда када је пружена помоћ Грчкој и Турској и када је проглашен Маршалов план.⁶⁹

Одбијање југословенске владе да се прикључи Маршаловом плану, који је сматран делом „међународне акције предузете у име Труманове доктрине... која наговештава и хоће да оправда мешање у унутрашње ствари било које земље“, синхронизовано са сличним ставовима осталих држава „народне демократије“, образложио је Станоје Симић, шеф југословенске делегације у Њујорку, на пленарној седници Генералне скупштине, 22. септембра 1947. Осим тога, Симић је опширно изео своју верзију предисторије грчког питања, употребивши, као поткрепљење своје критике на рачун грчке владе и њених британских и америчких савезника, изабране ставове њихових представника и штампе о природи сукоба у Грчкој – оне који су говорили о њиховим превасходно унутрашњим узроцима, насупротив оптужбама за њихово изазивање и подстицање од стране суседних комунистичких држава. Покушавајући да побије оптужбе о утицају југословенског мешања, Симић је скретао пажњу на потчињавање грчке владе вољи њених великих татора, па је навео и чланак директора листа *To Vima*, органа партије новог председника атинске владе Софулиса, објављеног 2. септембра 1946, у коме се каже да је „мешање Американаца у унутрашње ствари наше земље тако велико да можемо рећи да се Грчка одрекла знатног дела своје независности и да се ставила под економску и административну контролу Сједињених Држава“.⁷⁰

После оставке Максимосове владе 23. августа и стварање Софулисове коалиционе владе, Вилфан је поново пред Саветом безбедности, 15. септембра покушао да изнесе југословенски став о потреби да, због његовог великог кризног потенцијала, грчко питање остане и даље једна од

⁶⁸ Govor stalnog predstavnika FNRJ u Ujedinjenim nacijama dr Jože Vilfana u Savetu bezbednosti Un o Izveštaju Anketne komisije za incidente duž grčke granice, 12. VIII 1947, *Dokumenti...*, II/1947, str. 115.

⁶⁹ *Isto*, Govor dr Jože Vilfana, 19. VIII 1947, str. 117.

⁷⁰ Govor šefa jugoslovenske delgacije Stanoja Simića na plenarnoj sednici Generalne skupštine Un, 22. IX 1947, *Dokumenti...*, II/1947, str. 178–186.

главних тема рада Савета безбедности – све док се не постигне „сагласност о предузимању мера које би имале за резултат поново успостављање грчке независности“. Криза владе у Атини и улога америчког чиниоца у њој, по мишљењу југословенске делегације, не може се посматрати ако се то чини ван оквира најновијих догађаја у Грчкој. Тако је САД, ступајући на место Велике Британије, настојао да створи у Грчкој „уз помоћ грчког режима и против интереса грчког народа, базу за остваривање својих империјалистичких интереса на Медитерану и на Блиском истоку“. Тако је и састављање нове владе било у служби стварања утиска у јавном мњењу да је америчка помоћ била дата у интересу грчког народа. Вилфан је у предлогу америчке делегације да се расправа о спору Грчке са њеним северним суседима пребаци из Савета безбедности у надлежност Генералне скупштине видео намеру да се грчки проблем релативизује у корист једне такве америчке политике.⁷¹

Први састанак Коминформа одржан 22–27. септембра 1947. може се с добрим разлозима сматрати политичким одговором Стаљина и његових следбеника у европским комунистичким партијама на изазов Труманове доктрине и Маршаловог плана, што јасно показују иступања учесника, као и каснији коментари. Тако је у уводнику *Борбе* 8. октобра 1947, Милован Ђилас напао „империјалистичке ајкуле из Волстрита“, који насупрот „мирољубивој политици СССР и других демократских земаља“, „раде на стварању ратоборних блокова и на претварању Организације уједињених народа у оруђе своје завојевачке политике“; њихова намера је да „претворе слободољубиви грчки народ у робове, само да би могли посјести Грчку као своју војничку и економску базу... Корумпирајући тобожњом ‘помоћи’ владајуће врхове, они у ствари циједе национална богатства појединих земаља и коче њихов даљи развитак“.⁷²

Алеш Беблер, члан југословенске делегације у УН-у, одржао је 13. октобра говор у Комитету за политичка питања и безбедност Генералне скупштине, у коме је напао амерички предлог резолуције о Грчкој.⁷³ Навео је да је америчка помоћ грчкој влади, присуство америчке мисије и америчких саветника, непобитан доказ америчког мешања у унутрашње ствари ове земље – обилно цитирајући писање америчке штампе. Посебно

⁷¹ Izlaganje dr Jože Vilfana u Savetu bezbednosti Un povodom prenošenja grčkog pitanja u Generalnu skupštinu, 15. IX 1947, *Dokumenti...*, II/1947, str. 155.

⁷² Uvodnik *Borbe* povodom Informacionog savetovanja predstavnika nekih komunističkih partija, Beograd 8. oktobra 1946, *Dokumenti o spoljnoj politici SFRJ*, 1947, II, str. 248–252.

⁷³ У овом предлогу резолуције је захтеван прекид помоћи три суседне балканске земље грчкој левици, сарадња са Грчком ради мирног решавања спорова и образовање комисија за надзор стања на терену и пружање помоћи владама балканских земаља у спровођењу препорука УН-а.

је критиковао понашање америчких изасланика Грисволда (Dvight Palmer Griswold)⁷⁴, Мака Вига и Хендерсона (Lou Henderson).⁷⁵

У извештају Амбасаде Југославије у Атини о драматичном стању у јесен 1947. истакнуто је да „Успеси јединица Демократске армије Грчке доводе у шкрипац америчку империјалистичку политику... и грчке монархофашисте. Американци бацају на Грке а Грци на Американце одговорности за неуспехе“. То је дало повода Американцима да „уствари они преузму команду над грчком војском оснивањем америчког штаба у Грчкој... и додељивање америчких официра грчком Генералштабу, команди армије, командама корпуса и командама дивизија“.⁷⁶

Такав поступак је објаснио Цалдарис у парламенту 17. новембра, наводећи речи америчког отправника послова у Атини Килија (Killy) и шефа АМАГ-а (American Mission for Aid to Greece) Грисволда да иза такве одлуке стоји интересовање САД-а за „очување независности Грчке“. Војна мисија је требало да буде појачана са 90 америчких официра (војних саветника) и 80 војника. Преношени су ставови грчке јавности изазвани проширењем америчког присуства, посебно они са критичким тоновима, као што је наглашено било писање *To Vime* 20. новембра, да долазак великог броја америчких војних стручњака „има и јасно... дубљи и битнији смисао о присутности у Грчкој истуреног контингента америчке војске, која у једном евентуалном критичном моменту за Грчку не би била остављена без помоћи главног дела војске“.⁷⁷ Успостављење америчког штаба је било усмерено „против ауторитета грчког војног вођства“ а такође је значило и „одстрањивање шефа енглеске војне мисије генерала Ролингса (Rolings) од сваког мешања у војна питања“. Оснивањем америчког штаба „губе се и последњи трагови грчке независности и то на врло сраман начин за грчку војску“.

У исти мах је постављено питање да ли се може уопште више говорити о „спољној политици једне колонијалне земље“. Министар иностраних послова Цалдарис је 10. новембра изашао пред парламент са тврдњом да је његова влада спремна да успостави дипломатске односе са Бугарском, што је изазвало праву сензацију. У коментару је постављено питање да – ако постоји озбиљна намера да се реши проблем односа са Бугарском – „зашто онда толики антибалкански фанатизам који утиче на стварање ове напето-

⁷⁴ John O. Iatrides, *Ambassador Mac Veagh...*, str. 716. Грисволд је био бивши гувернер Небраске, члан Републиканске странке. На место шефа АМАГ постављен је 5. јуна 1947.

⁷⁵ Govor člana jugoslovenske delegacije dr Aleša Beblera u Komitetu za politička pitanja i pitanja bezbednosti Generalne skupštine Ujedinjenih nacija o situaciji u Grčkoj, 13. X 1947, *Dokumenti...*, II, 1947.

⁷⁶ АСМИП, ПА, Грчка, 1947, ф 42, д 1, пов. 424620, Политичко-економски извјештај за мјесец новембар 1947.

⁷⁷ *Исто*.

сти и ратне атмосфере на Балкану? Ова Цалдарисова изјава смртно подрива грчку монархофашистичку славнофобију“. Међутим, треба имати у виду да је са Бугарском односе успоставила влада САД-а, па „не остаје никаква сумња како и зашто би Цалдарис ‘био срећан’ да успостави пријатељске односе са Бугарском. Добио је наредбу да буде срећан“. ⁷⁸

Оцене о карактеру односа америчких саветника са њиховим грчким савезницима нису ни у делу америчке јавности биле најповољније, што је послужило и југословенском представнику у УН-у да поткрепи своје оптужбе о америчком империјализму и његовој улози у подстицању грађанског рата у Грчкој – као што се догодило у октобру 1947, текстом објављеним у листу *New York Times* под насловом „Griswold, Most Powerful Man in Greece“. ⁷⁹

У завршном, децембарском извештају о политичкој ситуацији у Грчкој у 1947. години, Шеховић је изнео процену да „биланс интервенције америчких империјалиста уочи нове 1948. године најављује банкрот ‘грчког подuzeћа’. Такав биланс израдили су сами Американци и банкрот је њихова констатација. Досадашњи неуспјех америчке интервенције у толикој мјери је очигледан за грчку јавност, да се чак органи Софулисове квислиншке владе не устежу да изнесу... америчке констатације“, као што су, на пример, оне објављене у *To Vimi* и *Kathimerini* а преузете из текстова атинских дописника америчких листова, да – упркос америчкој помоћи – партизани контролишу две трећине територије Грчке и да је с неуспехом амнестије „пропала и америчка политика“ у Грчкој. Следила је оптимистичка тврдња да је „положај америчких интервената... данас... несумњиво тежи него што је био положај њихових британских претходника. Зато су данас на почетку 1948. године повољнији него икада раније изгледи да ће грчки народ својом властитом снагом сломити интервенцију америчких империјалиста као што је сломио и интервенцију његових британских претходника“. ⁸⁰

Интервенција америчког отправника послова Ранкина (Karl Rankin) у превазилажењу кризе у влади због раздора између популиста и либерала била је повод за коментар да су Американци „с једне стране... за одржање владине коалиције, дотле су с друге... својим порукама и саопћењима штампани хтјели успавати будност демократских елемената... како они тобоже желе демократску владу“. Али, Американци „знају да им квислинзи, ‘демократи’ и ‘републиканци’ нису довољни, јер су дужни да мисле и на евентуално повлачење“; због тога они „култивирају тенденцију ‘арбитраже’... Они осјећају да су се толико заглибили у Грчкој, да сматрају потребним да припреме

⁷⁸ Исто.

⁷⁹ Ј. О. Iatrides, *Ambassador Mac Veagh...*, str. 726, 727.

⁸⁰ АСМИП, ПА, Грчка, 1948, ф 56, д 2, пов. 41775, Шериф Шеховић, Извјештај о политичкој ситуацији у Грчкој за мјесец децембар 1947.

за сваки случај и једну одступницу“⁸¹, која би се у спољнополитичком погледу састојала у „уступању грчког проблема на рјешавање Уједињеним Нацијама“, док би њена унутрашњополитичка верзија било успостављање по новом обрасцу „влада арбитраже“. Међутим, ако Американци са својом „арбитражом“ намјеравају да само замјене политику ‘супер динамичког смирења’, која је пропала за самих пет-шест недјеља, онда ће ‘арбитража’ са полагањем оружја и новом амнестијом и тд. пропасти за пет до шест дана“.⁸¹

У својим иступањима пред УН-ом амбасадор Сава Косановић је 1947. године био принуђен да одбацује све учесталије оптужбе о југословенској умешаности у сукобе у Грчкој, тако да до октобра није непосредно „пребацивао лопту у америчко двориште“. У говору на пленарној седници Скупштине УН-а 20. октобра је изнео историју „балканског питања“ од XIX века, с посебним нагласком на мешање великих сила, као увод у критику британске, посебно Черчилове (Winston Churchill) улоге у грчкој кризи од краја 1944, уз често указивање на њене негативне ефекте на југословенске прилике.⁸² У марту је свету саопштено, тврдио је Косановић, да ће Грчка и Европа сигурно бити захваћене катастрофом у случају да САД не преузме место Велике Британије, неспособне да даље подноси терет интервенције. Тако је САД „уместо једноставног лека помагања грчком народу да стане на своје ноге, повлачењем страних трупа, наступила са финансијском, политичком и војном интервенцијом“. То је имало много теже и дуготрајније последице јер је било у супротности с оним што је свет очекивао од „земље Рузвелта“, у којој су се чули гласови забринутости и критике.⁸³ У исто време, јавност је иритирана вестима о припремама за инвазију „интернационалних бригада“ из Албаније и Југославије, док су уводници и наслови у новинама били такви да се могло помислити да се свет налази на прагу новог светског рата. Косановић је супротстављао оптужбама за југословенску умешаност изјаве које су давале сами представници америчке администрације или је о томе писала америчка штампа, критикујући успостављање контроле АМАГ-а и њеног шефа Грисволда у Грчкој. Аргументацију којом је позив да стране трупе дођу у ову земљу дошао од легалне владе, Косановић је оцењивао као погрешну, јер је таква одлука противуречила самом грчком уставу. Чак и да је била уставна, влада која је, да би се одржала на власти, посегнула за таквим решењем, мора да очекује од свог народа да се ослободи неиздрживе ситуације – револтом.⁸⁴

⁸¹ Исто.

⁸² AJ, 83-8-580, Speech by Sava N. Kosanovic Yugoslav Ambassador to Washington at the Plenary session of the United Nations General Assembly, 20. X 1947.

⁸³ Сава Косановић је навео у свом говору речи градоначелника Њујорка La Guardia који је изјавио „We shall come to curse the day we entered Greece“ и бившег гувернера Stassena који је рекао: „Arming of the Greek regime will be a tragic mistake“. Исто.

⁸⁴ Исто.

Закључио је да је суштина да једна велика сила „у овом случају Сједињене Америчке Државе – са свом тежином њене војне и финансијске снаге, заузимајући положај на Средоземљу, ступа на Балкан да осигура базе за своје поморске, копнене и ваздушне снаге. Овакав положај, преузет од Велике Британије, није претња Југославији или Албанији, већ Совјетском Савезу. У томе лежи (овај) проблем.“ Он је упозоравао да би уколико би УН одобрио ову војну интервенцију, то било супротно циљевима и идејама које су уграђене у светску организацију и да би је озбиљно угрозило. Уједињене нације „постале би оруђе појединачних великих сила“.⁸⁵

Стање настало проглашењем Труманове доктрине детаљно је процењено у једној анализи новог стања насталој у врху КППГ-а,⁸⁶ која је упућена југословенској КП. Овај потез је тумачен као најава „потчињавања Грчке интересима америчког империјализма после стварног неуспеха британске политике“. Грчка је тако „одређена као плацдарм против балканских народних република и СССР“, док сада „монархофашизам“ после неуспеха у гушењу народног отпора свој спас види у „томе да се заврши процес фашизације и да увуче САД и њихове снаге у активно учешће у гушењу народне борбе распаљујући самим тим опасност сукоба на Балкану“.⁸⁷ Споразум потписан 20. јуна 1947. између грчке и америчке владе оцењен је као потпуно економско и политичко „потчињавање... америчком империјализму“. Наводећи статистичке податке о лошим резултатима грчке привреде, закључено је да њено „животарење... њено паразитско оформљење јесте намеран и саставни део политике иностраних империјалиста и његових монархофашистичких следбеника“. Доказ за то је нађен у изјави Дина Ачесона да ће, према плану о помоћи, њене три петине бити усмерене за војне сврхе, док ће преостале две петине отићи за набавку хране и сличне потребе. Извучен је закључак да су у економском погледу „амерички – и енглески – империјалисти заинтересовани (...) за развијање оних грана Грчке (привреде), које ће је обезбедити као пољопривредни додатак англосаксонској индустрији, као извор сировина, као њихову економску базу на Источном Средоземљу, као сферу колонијалних улога капитала“.⁸⁸

Америчка влада је за себе резервисала право да преко својих стручњака са дипломатским имунитетом, у неограниченом обиму, успостави контролу над свим сегментима живота грчке државе. Тако је одлучивање о најважнијим стварима државе прешло у руке шефа Америчке мисије за по-

⁸⁵ Исто.

⁸⁶ Комунистичкој партији Грчке (ККЕ) је забрањено деловање у децембру 1947. године, а њена штампа је у Атини излазила до октобра исте године. Richard Clogg, *A Short History of Modern Greece*, London, New York, Melbourne, 1979, str. 160.

⁸⁷ АЈ АЦК СКЈ, КМОВ, Грчка, к-1, IX, 33/1-1-100, 1942–1957, „О ситуацији у Грчкој после америчког мешања“, 17. VII 1947.

⁸⁸ Исто.

моћ Грисволда, који је у Атину стигао 17. јула. Труманова „посланица“ и стављање потписа на споразум о помоћи 20. јуна били су неопходан прелаз „од британског ка америчком господству у земљи“. Британци су оставили део својих снага и своје мисије, али „чине све могуће да би максимално одржали своје позиције“.⁸⁹

У једној опширној, поверљивој информацији о стању у Грчкој у 1947, лако се могу уочити поновљене констатације из извештаја Југословенске амбасале у Атини, као и оне преузете из извора КППГ-а.⁹⁰ Оштро је критиковано понашање умеренијих грађанских партија, које служе Американцима да преко њих „шире... гласове о томе да они тобоже, хоће да уклоне са власти монархофашисте и да створе у грчкој широку демократску владу са учешћем свих политичких партија, али без представника компартије и ЕАМ-а“. Ипак, „мешање САД у ствари Грчке уствари води јачању реакције, оштријој диференцијацији социјалних снага, још јаче подвлачи, како указују у својим говорима руководиоци компартије, у очима широких маса национално-ослободилачки карактер борбе грчких народа (sic! – М. Р.) против интервената“.⁹¹

У борби против ДАГ-а „Англо-Американци и монархофашисти примењују... најразличитија средства. Они шаљу у Демократску армију и њену позадину своје агенте, издајнике и терористе са задатком да убијају команданте војних једница, да шире (...) капитулантска настројења, да поткопавају позадину армије. Жандармерија и полиција силом пребацују породице партизана у реоне које су заузели партизани. Власти истерују становнике 10-15 села заједно са њиховом стоком у реон где су смештене владини јединице,⁹² забрањујући им било какво пребацивање ван предела тог реона... Америчка влада предлаже Грчкој и Турској да закључе међусобни војни споразум, на основу кога ће турска влада увести своје трупе у Северну Грчку под изговором заштите муслиманског становништва“. Грчко-амерички споразум је замена „енглеског господства... чак и монархистички лист *Estia* је писао крајем јуна у вези с тим споразумом да су Грци ‘посадили Американце на своју главу’, а лист *To Vima*, изражавајући гледиште умерених кругова буржоазије признао је да по томе споразуму и ‘грчка влада постаје потчињена влади Сједињених Држава““. У Грчку још није био стигао „ни

⁸⁹ Исто.

⁹⁰ АЈБТ, I-3-b/263, О догађајима у Грчкој, публиковани материјал за интерну употребу. Без имена и датума, крај 1947. или почетак 1948.

⁹¹ Исто.

⁹² Исто. Ово се односи на акцију пресецања логистичке подршке ДАГ-у масовним расељавањем сеоског становништва из планинских подручја. У овим акцијама принудног премештања сељака у околину градова под контролом грчке армије, пресељено је до марта 1948. око 700.000 лица. Angeliki E. Laiou, „Population Movement in the Greek Countryside During the Civil War“, *Studies in the History of the Greek Civil War*, L. Baerentzen, J. O. Iatrides, O. L. Smith (ed.), Copenhagen, 1987, str. 55–103; J. V. Kofas, *Intervention...*, str. 95.

један долар од обећане јој ‘помоћи’, када су Американци обавезали грчку владу ‘да уложи све могуће напоре у томе да би олакшала САД да добију... сваковрсну покретну и непокретну имовину’“. Као пример, наведено је да су Американцима дата права да „под ропским условима“ користе концесије за руднике олова итд.⁹³

Промена спољнополитичког фактора у Грчкој била је изведена и обраћањем Грчке Савету безбедности са жалбом на суседне земље „народне демократије“. Грцима је то било потребно „да би свалили кривицу за грађански рат... на своје суседе... Енглезима... зато да би оправдали банкротство своје политике... Американцима... зато да би оправдали своју политику новог мешања“. И једни и други рачунали да ће на основу њега добити „адут против демократских народа на Балкану“. Оваквој политици супротстављен је „јасан и доследан став Совјетског Савеза у Савету безбедности... његов многократни и бескомпромисни захтев за обустављање енглеске и америчке интервенције“. У закључку је високопарним пропагандистичким језиком истакнуто да „пљачкашки, интервенционистички карактер америчке ‘помоћи’ постаје све очевиднији за грчке масе“.⁹⁴

Михаило С. Петровић је у фебруару 1948. објавио обиман и веома оштро интониран текст у коме је сажео своје (и званично југословенско) виђење резултата америчког присуства у Грчкој током 1947. године.⁹⁵ Под „британском војном управом стање у Грчкој било је сваког дана све горе, а када су Американци узели команду у своје руке, не само што се ништа није поправило, већ се погоршавање на свим пољима наставило још бржим темпом“. Нова влада са Софулисом на челу образована је, у ствари, у Америчкој амбасади у Атини према упутствима из Вашингтона. Поред огромног политичког и привредног утицаја, великих новчаних средстава уложених у Грчку, ништа није учињено на смиривању и поправљању стања у земљи. Што је за „грчку монархофашистичку владу и њене америчке заштитнике најгоре, и поред дестина хиљада тона ратног материјала... и поред стотина америчких војних стручњака, који сада командују монархофашистичком војском, та војска налази се у врло тешком положају и једва одржава неколико великих градова и део државне територије“. Петровић је истицао да је „безобзирност америчких господара толика... да се каткада чак и Софулисови министри нађу повређени у своме лакејском поносу, а на другој страни ‘мала банкарска и трговачка клика’, о којој је говорио Портер док су Атином владали Британци, није увек задовољна костима које јој се

⁹³ Исто.

⁹⁴ Исто. О схватању Труманове доктрине у грчкој владајућој политичкој елити в.: Theodore A. Coulombis – John Petropoulos – Harry Psomiades, *Foreign Interference in Greek Politics, A Historical Perspective*, New York, 1976, str. 115–119.

⁹⁵ Михаило С. Петровић, „Последице империјалистичког вршљања у Грчкој“, *Тридесет дана*, фебруар 1948, str. 14–23.

бацају са богате доларске трпезе“. Такође, трвења постоје „не само између америчких стручњака и грчких монархофашистичких министара, већ и између Американаца и Британаца“. По мишљењу М. С. Петровића, „енглеска и америчка војна интервенција донеле су Грчкој беду, терор и хаос који се могу упоређивати само са стањем у време немачко-италијанске фашистичке окупације“. У исти мах „образовање владе генерала Маркоса последњи је и најтежи ударац страним интервенционистима“. Закључивао је да су „три... главна узрока англоамеричке интервенције у Грчкој: експанзионистичка политика према Балкану; стварање стратешких база и експлоатисање природних богатстава и радне снаге грчког народа“. ⁹⁶ Због тога се Американци „грозничаво држе Грчке,... због тога је претседник Труман, поред толиких стотина милиона долара већ бачених у мутну Марицу, почетком фебруара тражио нове велике кредите опет као бајаги ради помоћи грчком народу... ма какав био даљи став америчких окупатора и њихових грчких лакеја, грчки народ са својом демократском владом генерала Маркоса решен је да продужи борбу до свога потпуног ослобођења“. Помињање „демократске владе“ била је пропагандистичка несмотреност – имајући у виду да њу, под притиском западних сила али и совјетске „индиферентности“ према овом спољнополитички све неугоднијем проблему, Југославија није званично признала. ⁹⁷

Једна детаљна хронологија америчког укључивања у грчку кризу урађена је у Комисији за међународне односе и везе ЦК КПЈ 1949. године. Њоме је обухваћено време од америчке ноте грчкој влади 31. августа 1946, којом је изнесен став Вашингтона о противљењу одлагања избора, до децембра 1948. када је образован амерички „Специјални уред за расподелу“, тело АМАГ-а које је имало задатак не само да контролише – по речима шефа америчке мисије Грисволда – увоз америчке робе, већ и расподелу све робе увезене у Грчку. ⁹⁸ У овом збирном прегледу основних питања америчког ангажовања изведен је општи закључак да је и овде на делу, „попут онога што се дешавало у земљама ‘Маршаловог плана’ спровођење у дело експанзионистичких планова САД-а“, започето потпуном контролом привредног живота Грчке, коју је спроводио АМАГ. ⁹⁹

* * *

Укључење Грчке у стратегију америчког јачања „Northern Tier-а“ било је од великог значаја за даљи ток грађанског рата. Под надзором аме-

⁹⁶ Исто.

⁹⁷ О проблему признања „влада демократске Грчке“, в: Milan Ristiović, „Križa oko priznanja Markosove 'Privremene vlade' i Jugoslavija (decembar 1947 – januar 1948)“, *Jugoslavenski istorijski časopis*, 1–2, 2001, str. 147–168.

⁹⁸ АЈ, АЦК СКЈ КМОВ, к 16-IX 33/VI-1948-1951, САД заузимају место Велике Британије у Грчкој, без датума.

⁹⁹ Исто.

ричке војне мисије предвођене генералом Ван Флитом (James Van Fleet), извршена је реорганизација грчке Националне армије, њено наоружавање и обука, а дошло је и до важних кадровских промена на њеном врху, као и до промене стратегије у борби против гериле Демократске армије. Овај процес није дао током 1947. и 1948. очекиване резултате. Национална армија је неуспешно водила неколико великих офанзива против војнички искусне и снажне левичарске гериле, под командом ЕЛАС-ових ветерана. У јануару 1949. на место главнокомандујућег Националне армије именован је генерал А. Папагос (А. Papagos) који је са групом сарадника (Tsakalotos, Venteris, Penzopoulos, Grigoriopoulos) довршио реформу армије, подигао дисциплину и морал официрског кадра и ефикасно користио велике ресурсе америчке војне помоћи за сламање противника.¹⁰⁰ На другој страни биле су све израженије слабости и замор ДАГ-а, одсеченог од своје логистичке базе за регрутовање нових бораца и ослабљеног због уплитања КПГ-а у раскол који је настао међу њиховим идеолошким и политичким спољним савезницима, СССР-ом и Југославијом, одакле је стизала помоћ у разноврсном ратном материјалу.¹⁰¹ Тешке последице имала је и промена тактике ДАГ-а после уклањања Маркоса Вафијадиса и њему блиских политичких и војних руководиоца (фронтални сукоби уместо до тада успешног герилског ратовања), исцрпљивање ионако малих резерви људства и ратних средстава, уз унутрашње разрачунавање са неистомишљеницима. Током 1949. обновљена и консолидована Национална армија је однела коначну победу над снагама ДАГ-а на Пелопонезу (фебруар 1949), и биткама на Грамосу и Вицију (август 1949), после којих су се преостале јединице повукле преко границе у Албанију, што је означило и крај грађанског рата. Грчка је модернизацију и јачање оружаних снага наставила уласком у НАТО (у „пакету“ са Турском), 1952, без обзира на њен „неатлантски“ геостратешки карактер, настављајући у хладном рату да врши функцију која јој је била додељена Трумановом доктрином. Промена смера југословенске политике изазвана расколом са Совјетским Савезом и окретање ка Западу утицали су на то да из политичко-пропагандне реторике постепено нестану отворене критике Труманове доктрине.

¹⁰⁰ Оружане снаге грчке владе бројчано су нарасле, тако да је Национална армија имала средином 1949. године 150.000 редовног састава, 50.000 војника служило је у Корпусу националне одбране, 25.000 у жандармерији, 7.500 у цивилној полицији, око 50.000 у јединицама домаће страже, 14.300 у морнарици и 7.500 у авијацији. D. H. Close and T. Veremis, „The Military Struggle, 1945-9“, *The Greek Civil War, 1943-1950*, David H. Close (ed.), London – New York, str. 118.

¹⁰¹ Milan Ristović, „Jugoslavija i građanski rat u Grčkoj (1945 – 1950)“, *Balkan posle Drugog svetskog rata, Zbornik radova sa naučnog skupa*, Beograd, 1996, str. 71–84; Milan Ristović, „Το ζήτημα της γιουγκοσλαβικής στρατιωτικής βοήθειας προς τον Δημοκρατικό Στρατό Ελλάδας, 1946–1949“, *Ο ελληνικός Εμφύλιος Πόλεμος. Μια αποτίμηση. Πολιτικές, ιδεολογικές, ιστοριογραφικές προεκτάσεις, Ελληνικά Γραμμάτα*, Αθήνα, 2007, str. 97–122.

Summary

The Truman Doctrine, Greece and Yugoslav Reactions (1947–1949)

Key words: *Greece, Civil War, Great Britain, USA, Yugoslavia, Truman Doctrine, Cold War*

The inclusion of Greece into the American strategy of strengthening of the „Northern Tier“ by launching of the Truman Doctrine was very important for the further course of the civil war gripping this Balkan country since the spring of 1946. Like other countries in the Soviet sphere of influence, Yugoslavia greeted the new American doctrine as an expression of the growing imperialist ambitions of the militarily and economically strongest state of the post-war world. It was criticized as tools for stifling progressive movements, being particularly dangerous because it found its field of activity in the Balkans. Yugoslav politicians deemed that the American advent to the Balkans in the place of the exhausted British, had created a much more dangerous situation, not only for the cause of the Greek Communists who enjoyed moral and material aid of the neighboring Communist states, but also for their Balkan neighbors, including Yugoslavia which was heavily involved in the Greek crisis.

With massive financial and material aid, primarily in military equipment and weapons and under supervision of the American military mission, the Greek National Army was reorganized and the strategy in fighting the leftist guerilla was changed. However, this failed to yield the expected results throughout 1947 and 1948. In January 1949 General A. Papagos was appointed the supreme commander of the National Army. He finished the reorganization of the Army, fortified the discipline and the morale of the officer corps and used effectively large resources of the American military aid for crushing the enemy. During 1949 the renewed and consolidated National Army finally defeated the forces of the leftist Democratic Army which signified the end of the civil war. Greece continued building up and modernizing its armed forces by joining NATO (together with Turkey) in 1952, regardless of their „non-Atlantic“ geo-strategic character and continuing to play the role in the Cold War which was assigned them by the Truman Doctrine. The change of course of the Yugoslav foreign policy caused by the split with Soviet Union and turning toward establishing relations with the West, caused the overt criticizing of the Truman Doctrine to gradually disappear from the political and propagandist rhetoric.